

12 oktober 2022

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

NADENKEN OVER EEN SLIMMER COLLEGEJAAR... EN SLIMMERE STUDENTEN

1 Inleiding

Het zal u ongetwijfeld bekend voorkomen, het regelmatig zien binnenkomen van allerlei stukken, documenten, nieuwsbrieven en voorstellen in uw mailbox. Ze zijn allemaal interessant, uitdagend en dus eigenlijk schreeuwend om aandacht: 'Lees mij, analyseer mijn inhoud en kom er snel op terug'. Maar ja, het is altijd weer een kwestie van keuzes maken, om te bezien wat echt relevant is en eigenlijk net op het juiste moment op de digitale deurmat via de mailbox op het bureau belandt (thuis of op het werk).

Soms is een document een interessante trigger, de lezer verleidend om toch te scannen wat er achter de titel en de boodschap verborgen gaat. Dat geschiedde alhier bij het zien van een kamerbrief met als onderwerp 'Een slimmer collegejaar'. Dus niet dat de student slimmer moet worden, het betreft het jaar wat slimmer indelen. Dat blijkt te slaan op het anders kunnen handelen door studenten, docenten, medewerkers en iedereen die maar op een of andere wijze te maken heeft en betrokken is bij het onderwijs en onderzoek binnen een instelling.

U begrijpt dat we aan het lezen zijn geslagen, om met de achtergrond die we in het hoger onderwijs hebben opgebouwd, eindelijk te leren wat er in de afgelopen decennia allemaal verkeerd is gedaan bij het programmeren, het roosteren, het plannen en het al tijdschrijvend zo studeerbaar mogelijk maken van een opleiding. Het blijkt echter vooral te gaan om te bezien hoe de druk op studenten, docenten en onderzoekers (en dan vooral gelet op de aanpak bij universiteiten) beter kan worden verdeeld over het collegejaar. Niet dat die omlaag kan over het gehele jaar gemeten maar wel voor allerlei periodes die nu als hectisch en dus kwetsbaar worden gezien.

Het initiatief komt vooral vanuit de hoek van studenten die mede betrokken zijn bij de medezeggenschap en van groepen onderzoekers alsmede docenten. Ze stellen dat de psychische druk onder alle betrokkenen te groot dreigt te gaan worden, met alle gevolgen van dien. OCW heeft daarom een werkgroep voorstellen voor een aantal pilots laten ontwikkelen. Daarmee mogen universiteiten maar ook twee hogescholen (hoewel de focus op het wo en niet op het hbo ligt) de komende vier jaren elk drie opleidingen onder de loep nemen, om te bezien hoe die druk kan worden verlicht.

Het is wellicht goed om te melden dat de budgetten voor deze pilots worden gefinancierd op basis van de afspraken die toentertijd zijn gemaakt rond de invoering van het 'studievoorschot', het leenstelsel dus. Er is toegezegd om gelden die vrijkwamen, te gaan inzetten voor de verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs. Vandaar.

We geven hier een aantal kenmerkende passages uit het voorstel¹. Zoals u van ons gewend bent, plaatsen we tussen die stukjes onze kanttekeningen, commentaren en suggesties. Onze ervaringen die binnen het hoger onderwijs zijn en worden opgedaan, zetten we daarbij royaal in, al is het maar omdat we denken dat er hier en daar nog wel wat rafelrandjes zijn bij te knippen.

2 Voorstel voor pilots 'Een slimmer collegejaar' - juli 2022

We beginnen met de inleiding:

Voorliggende (concept)voorstel is het resultaat van drie overleggen met de werkgroep 'Een slimmer collegejaar' bestaande uit stafmedewerkers, docenten (vanuit het ComeniusNetwerk), studenten

¹ Zie voor alle stukken: [Kamerbrief over pilots Een slimmer collegejaar](#) | [Kamerstuk](#) | [Rijksoverheid.nl](#)

(medezeggenschap), onderzoekers (De Jonge Akademie) en hoofden strategie van acht universiteiten en twee hogescholen op 27 januari, 16 februari en 8 maart jl., aangevuld met schriftelijke inbreng vanuit de UM en de UU. OCW heeft deze werkgroep ondersteund. De minister van OCW is op 6 juli jl. akkoord gegaan met het voorstel voor de pilots 'Een slimmer collegejaar'.

Zoals al gemeld, is te zien dat er vooral wordt gekeken naar mogelijkheden om een collegejaar bij de universiteiten anders in te gaan richten. Bij de eerste besprekingen was slechts één hogeschool betrokken maar nu gaan er toch twee meedoen, om over de wo-schouders mee te kijken.

Het betreft pilots en geen experimenten of onderzoeken. Eigenlijk is het een mix ervan, want men zal eerst moeten nagaan wat er allemaal knelt, wat daarvan de oorzaken zijn en welke oplossingen zich kunnen voordoen. Vervolgens kan er worden gedacht aan het gaan uitproberen van nieuwe scenario's. Dat kan heel interessant worden voor de betrokken opleidingen. Dan is er misschien ook wel vergelijkingsmateriaal beschikbaar via het betrekken van opleidingen die wellicht zelf al aanpassingen hebben aangebracht of juist helemaal niet.

Doel van de pilot is om het aantal weken met onderwijs en/of tentaminering op een verantwoorde wijze terug te brengen en/of bestaande onderwijsactiviteiten slimmer in te richten, zodat er gedurende het collegejaar meer 'rust en ruimte' voor studenten en docenten ontstaat.

Een eerste gedachte die opborrelt, is of het ook de bedoeling is dat er straks een soort landelijk format op tafel ligt, met een min of meer wettelijke ondersteuning. Nu staat er helemaal niets daarover in de wet, los van de eis dat het programma door de examencommissie in de OER wordt beschreven en dat er sprake dient te zijn van een studeerbaar geheel.

Er is nu sprake van een startmoment en een laatste dag van het collegegeld (1 september resp. 31 augustus) en een teldatum (1 oktober). Voor de rest mag een instelling zelf bepalen hoe een en ander wordt ingevuld. Daarbij is het wel zo dat iedereen zich houdt aan het gebruik van semesters en een tweede 'startmoment' per 1 februari. De overheid heeft een keer gesteld dat er dan ook wel twee telmomenten zouden kunnen komen, maar dat maakt het financieringssysteem alleen maar een heel stuk ingewikkelder. Dat heeft ook te maken met switchers, overstappers en geslaagden die per 1 februari aan een volgende opleiding kunnen beginnen.

Dus we zien benieuwd naar wat op een verantwoorde (in de zin van acceptabele en geaccepteerde) wijze minder weken kunnen worden besteed aan onderwijs en onderzoek dan wel hoe de spreiding van de huidige weken over het jaar kan zorgen voor meer tevredenheid bij alle betrokkenen als het gaat om de werkdruk. Uiteraard moet de kwaliteit er niet onder gaan leiden – en juist omhoog gaan, als we met z'n allen de beste criteria hiervoor weten op te stellen (los van wat de NVAO allemaal in ogenschouw neemt).

Ook hopen we dat er zal worden gekeken naar de mogelijkheden per variant, dus voltijd, deeltijd en duaal. In het wetenschappelijk onderwijs zijn de varianten deeltijd en duaal eigenlijk steeds meer met een lampje te zoeken, dus het is maar de vraag of de betreffende opleidingen hier aandacht aan gaan schenken.

Niet sleutelen aan de 1680 uren en 60 studiepunten per studiejaar

Hier willen we meteen melden, want in het stuk over de pilot staat het wat verderop, dat er *niet* mag worden getornd aan het aantal van *1680 uren* per studie- en collegejaar en de *60 studiepunten* die aan de onderwijseenheden dienen te worden gekoppeld. Het delen van 1680 door 60 levert de beruchte 28 op, nu ook geldend voor deeltijd en duaal.

Men geeft aan dat in de pilots best mag worden gekeken naar die 28 uren, en dan nemen we aan dat het daarbij gaat om het omlaag brengen ervan. Aan die 1680 uren zal men dus niet iets willen gaan doen, gelet op alle andere regelingen die mede gelden voor het personeel.

Ook die 60 studiepunten liggen vast, omdat minder uren per punt zou gaan inhouden dat van de 1680 uren een deel niet meer aan onderwijs en onderzoek kan worden gekoppeld, in die zin dat daarmee studiepunten zijn te verdienen door de studenten. Het kan bijvoorbeeld gaan betekenen dat, net als een normale werkweek voor het personeel 36 kan omvatten, dit ook voor de studenten gaat gelden. Dat resulteert in 10% minder uren per studiepunt, dus kom je uit op 25,2 uren (25 uren

en 12 minuten). De overheidsbekostiging kan dan ook met zo'n 10% omlaag? Die 168 uren minder gewoon maar laten invullen met zaken die ze allemaal als privé-activiteiten mogen beschouwen?

Wat behoort tot de tijd die de overheid bekostigt?

Op dit moment betaalt de overheid instellingen voor het verzorgen van een studiejaar met een omvang van 1680 klokuren, normaal gesproken verdeeld over 42 weken – al zou dan ook best een aantal van 46 mogen zijn. Het personeel moet in het hbo 1659 klokuren invullen bij een volledige baan, met 36, 38 of 40 uren per week. Bij het aantal van 36 uren kom je op die 46 weken, maar dat zal niet matchen met de vakanties, dus deze optie past beter bij degenen die in deeltijd werken.

Maar hoe zit het met de studenten? Waarop hebben zij recht door het betalen van het collegegeld, het bedrag dat zo'n 25 tot 30% van de concrete kosten bedraagt? Dat is een belangrijke vraag want in dit document voor de pilot staat dat de studenten vinden dat er vaak teveel toetsen zijn, met allerlei herkansingen op allerlei afwijkende momenten - en dan ook weer te vaak. En dat ze ook in de vakanties moeten studeren of werken aan een scriptie – en dan weten we dat hbo'ers tevens vaak gewoon stage moeten lopen met inzet van de normale werktijden van het bedrijf.

We doen een poging om dit in beeld te brengen, dus wat mag een student in ieder geval verwachten als het gaat om het volgen van een onderwijseenheid en het gehele programma van een opleiding:

1. Contactmomenten met personeel van de instelling: colleges, practica, werkgroepen, begeleiding, enz.
2. Afleggen van tentamens (in allerlei vormen) en examens (in ieder geval het afsluitend examen)
3. Volgen van activiteiten die door de instellingen zijn vastgesteld en in voorkomende geval worden uitgevoerd in samenwerking met een externe partij: stage, duale zaken, praktijkopdrachten, afstudeerproject of -onderzoek, en dergelijke zaken.
4. Voorbereiding op tentamens, los van de contactmomenten.

Maar dan komen er meteen allerlei vragen naar boven drijven voor deze drie verwachtingen:

1. Mag je als student aan alle eenheden twee keer of misschien wel meerdere keren meedoen, in hetzelfde jaar dan wel in de jaren daarna?
2. Hoeveel herkansingen mag je doen als student, in hetzelfde jaar, en in voorkomend geval de jaren erna?
3. Zijn voor deze intensieve onderdelen ook maxima voor ingesteld, dus hoe vaak mag je aan een nieuwe stage of opdracht beginnen?
4. Tellen dan hierbij ook de voorbereidingen op hertentamens mee, dus valt dit binnen de formele onderwijstijd? Is dat erg sterk afhankelijk van de persoon?

Er zwerven ten aanzien van deze vragen allerlei scenario's met antwoorden rond. Dat zal zonder meer in de onderwijs- en examenregeling te vinden moeten zijn, gelet op de volgende tekst in de wet: *'waar nodig, de volgorde waarin, de tijdvakken waarbinnen en het aantal malen per studiejaar dat de gelegenheid wordt geboden tot het afleggen van de tentamens en examens, alsmede de wijze waarop inschrijving hiervoor plaatsvindt en de reguliere inschrijfperiode die van toepassing is'*.

Het staat er wat cryptisch maar je zou hieruit kunnen afleiden dat tentamens verbonden zijn aan een onderwijseenheid zodanig dat ze alleen kunnen worden afgelegd in het studiejaar waarin de eenheid wordt gevolgd. Maar je kunt het ook lezen als dat de examencommissie een aantal periodes aanwijst gedurende het studiejaar waarin men tentamens kan afleggen, en dan zou iemand best ook nog het jaar erop aan alle tentamens kunnen meedoen (als er verder geen regels worden gesteld) van vorige eenheden, om nog een keer te kunnen herkansen – overigens een begrip dat niet in de wet wordt genoemd.

Er zullen dus in ieder geval (minimaal) evenveel tentamens als onderwijseenheden zijn. Maak je dat aantal kleiner, dan heb je er al minder momenten voor nodig. Maar dan komt onherroepelijk de vraag opduiken of daarmee in voldoende mate het niveau en de beheersing van de leeruitkomsten kan worden gemeten. Dat is allemaal ter afweging van de examencommissie. Men zal dus binnen de pilots met die groep in conclaaf en de slag moeten gaan. Daar ligt in eerste instantie de verantwoordelijkheid voor dit alles, al zullen de medezeggenschapsraden en het CvB zich niet zomaar laten passeren.

Verder met de algemene zaken...

Hierdoor komt er ook meer ruimte voor andere zinvolle activiteiten. Denk bij docenten en onderzoekers bijvoorbeeld aan: het verbeteren en vernieuwen van het onderwijs, onderzoek verrichten, deelname aan (wetenschappelijke) conferenties, volgen van trainingen en cursussen. Denk bij studenten aan: meer keuzemogelijkheden qua timing, tempo en toetsmomenten, extra curriculaire activiteiten, summer schools, stages, buitenlandverblijf, balans tussen studie, (bij)baan en privé.

Wacht even, want het gaat dus nog steeds om 1680 uren in een collegejaar, met daarbij passende eenheden. En wat dient te worden verstaan onder 'zinvol'? Voor wie en waarom? Vallen die ook onder het formele onderwijs en onderzoek? Het zou kunnen zijn dat het activiteiten worden die wel worden gepland, maar niet verplicht zijn d.w.z. geen studiepunten opleveren. Want ja, wat is de status van een extra-curriculaire activiteit? En die Summer Schools (die dus toch al in de zomertijd zijn gepland...), hoe moet daar tegenaan worden gekeken? Stages zijn in voorkomend geval al een onderdeel van een studie, dus ook hierbij moet zeker een vraagteken worden geplaatst.

Bijbaan meenemen...

Heel bijzonder is het vermelden van de bijbaan. Een baan kan ook gelden voor een student maar dan denken we meer aan 'deeltijd' - en daar doen universiteiten niet echt meer aan. Kennelijk is OCW van mening dat de bijbaan in formele zin een plek dient te krijgen in regelingen en kaders. Dat zou een doorbraak in het denken over het studentenleven inhouden want zoals al gezegd staan er 42 weken op het programma en 1680 gedeeld door 42 is nog steeds 40 uren, per week dus.

Misschien kan dit ook als een pleidooi worden gezien van het integreren van een baantje in de studie, iets wat al heel lang geleden door de studentenorganisaties is onderschreven. Het kan worden gezien als een vorm van dualisering van het voltijdse onderwijs. We gaan op dit punt de uitkomsten van de pilots met spanning afwachten.

Het is overigens zonder meer bekend dat er studenten zijn die in het welbedeelde afwegingen toch kiezen voor zaken die iets in het laatste moeten brengen. Hoewel, lidmaatschappen van commissies, medezeggenschapsraden, bijlessen geven en dergelijke, dat zijn eveneens zeer zinvolle activiteiten, zonder een beloning in punten – maar wel goed voor het CV.

Deskundigheidsbevordering...

Wat betreft de docenten en onderzoekers, dus medewerkers, geldt dat er formeel binnen de aanstelling ruimte moet zijn voor 'deskundigheidsbevordering'. Dat element van de baan komt nog wel eens in de knel, dus is het zoeken naar betere mogelijkheden daarvoor zinvol, met conferenties (mag ook beroepsgericht zijn) en trainingen. Maar de andere activiteiten die in dit stukje worden genoemd, horen naar onze bescheiden mening tot de normale werkzaamheden. Het is zeker interessant om te bezien dat of daarmee geen reguliere onderwijsactiviteiten komen te vervallen, want krijgen we dan bij de universiteiten te horen: 'De docenten hebben een studiedag...'

1. Probleemschets en -analyse (uit het document)

- Het collegejaar binnen de hogeronderwijsinstellingen is lang. Voor universiteiten geldt dat het gemiddeld 9 weken langer (onderwijs- plus tentamenweken) is dan bij andere vergelijkbare universiteiten in de EU. Nederland: varieert van 26.5 tot 35 onderwijsweken. Gemiddeld 30 onderwijsweken. Steekproef buitenland: varieert van 21 tot 29 onderwijsweken. Gemiddeld 24.5 onderwijsweken. Het collegejaar loopt tot ver in de zomer door vanwege o.a. scriptiebegeleiding en -beoordelingen en herkansingstoetsen.

Aha, nu wordt het interessant. Er worden uitkomsten van onderzoeken gebruikt. Het is dan altijd van belang om te weten of de bekeken systemen wel echt goed vergelijkbaar zijn. Dat heeft te maken met wat onder een collegejaar (een heel jaar dus) dient te worden verstaan en of al dan niet alles conform de voor ons land geldende 42 weken wordt gedaan – en dan niet alleen maar door te kijken naar onderwijs en daarmee samenhangende zaken.

Maar waar staat in de wet voor het hoger onderwijs hoeveel weken er dienen te zijn voor het verzorgen van onderwijs? Ook staat daar niets over hoeveel contactmomenten er minimaal of maxi-

maal dienen te worden ingepland, hetgeen zoiets ook van invloed is op de druk die op iedereen wordt gelegd. Er zijn masteropleidingen waarbij alle zes (6) contactmomenten op één dag van de week zijn gepland en waarnaast de rest voor zelfstudie beschikbaar is. Ook bij veel bacheloropleidingen is veelal sprake van een relatief beperkt aantal contactmomenten, dus met colleges, practica en werkgroepen.

Dat betekent dat er eigenlijk al binnen elke week zelf kan worden gezien wat er aan te sleutelen valt, hoe er kan worden geschoven en of er rustpunten kunnen worden ingebouwd. Natuurlijk moet er wel worden gestudeerd, ook als er activiteiten worden gepland die in een grote groep of in een kleine setting dan wel alleen kunnen worden gedaan, thuis, online of in een andere relaxte omgeving. Dat houdt niet in dat iedereen op elk moment kan en mag doen wat hij of zij graag wil doen. Of moet je als instelling bijvoorbeeld de vrijdag maar beschikbaar stellen voor ieders bijbaantje?

Kijken naar andere landen...

Het kijken naar andere landen is simpelweg appels met peren vergelijken. Zo denken we allemaal wel dat door het invoeren van een European Higher Education Area, dus het resultaat van het Bolognaproces, nationale systemen gelijk zijn. Niets is minder waar. Wij hameren op die 28 uren per credit, maar in Engeland doen ze het met 20 uren. Geen wonder dat ze een korter jaar hebben (en gemakkelijker te halen graden... lijkt het wel). In de VS pakken ze het anders aan met 'credit hours' en ja, dan kan er gemakkelijker rond 1 mei of zo worden gestopt. Veel bijspijkermogelijkheden en andere zaken komen dan aan de orde. Bovendien moet er per eenheid worden betaald en dan is het maar beter om het academische jaar zo intensief en zo kort mogelijk te laten zijn, om geld over te houden voor eventuele extra zaken en tentamens – die gewoon moeten worden afgekeurd, net als dit bij private instellingen gebruikelijk is, vanwege de aanvullende inspanningen die worden geleverd².

Kortom, uit wetenschappelijk oogpunt zou je wel eens kunnen stellen dat er niet echt goed onderbouwd onderzoek is gedaan. Laten we dan maar tevreden zijn met het feit dat er in ieder geval een signaal is afgegeven en dat studenten ook misschien ook sneller hun scriptie kunnen inleveren en alle toetsen meteen gewoon moeten gaan halen. Of is dat omgekeerd denken?

Wacht nog even, laten we gaan rekenen. We hebben de vakanties en daarvoor rekent de overheid 10 weken, gelet op die 42 weken voor een studiejaar. Men stelt hier dat er 30 onderwijsweken zijn, ergo 15 weken per semester, van de 21 die ter beschikking staan. Er blijven derhalve 6 weken over per semester, voor tentamens, herkansingen e.d. Moet je dan nog verder gaan indikken of juist gaan uitrekken? Moeten de toetsingen dan in die onderwijsweken worden opgenomen, of zoiets? Het lijkt erop dat er in ieder geval voldoende ruimte is voor de instellingen en de opleidingen om te bezien wat er zoal qua studeerbaarheid kan worden gedaan voor studenten en docenten. Overigens, moeten alle opleidingen zich bij een instelling aan dezelfde afspraken hiervoor houden of heeft men als manager veel vrijheid?

HBO doet nog niet mee

Naar de opbouw van het collegejaar in het hbo moet nog verkennend onderzoek gedaan worden, zodat deze vergelijking completer gemaakt wordt. Dit zal als onderdeel van de pilot in gang worden gezet.

Er doen nu twee hogescholen mee, maar het gaat bij de pilots om het wetenschappelijk onderwijs als aangrijpingspunt. Hogescholen zouden al gaandeweg kunnen gaan aanhaken, als we het goed begrijpen. Maar we nemen aan dat het niet de bedoeling is om voor het gehele hoger onderwijs eenzelfde stramien te gaan ontwikkelen. Er zullen wellicht uit de pilot diverse interessante en werkbare aanpassingsmogelijkheden naar boven komen drijven. Elke opleiding kan vervolgens bezien wat in de eigen situatie toepasbaar is.

Rustmomenten voor studenten en medewerkers

- De werkdruk voor docenten, onderzoekers en andere medewerkers op instellingen is te hoog. Er zijn te weinig rustmomenten voor staf en ondersteunend personeel. De onderwijsvrije weken

² Het lijkt dus goed om te zien hoe private aanbieders, binnen de kaders en het toezicht van de NVAO, hiermee omgaan. Wat leveren ze voor het cursusgeld bijvoorbeeld?

worden vaak gevuld met vergaderingen en bijeenkomsten waar in de onderwijsperiode geen tijd voor is. De balans tussen onderzoek en onderwijzende taken is zoek. Ontwikkel- en/of innovatietijd voor het onderwijs is te beperkt.

Dit is een samenvatting van het probleem. De pilots moeten dus via het gaan herordenen van het collegejaar gaan zorgen voor oplossingen voor deze deelproblemen.

Het zou handig zijn als er toch nog even een lijstje komt waarin deze zaken nog een keer helder en duidelijk worden beschreven, als te behalen doelen. Natuurlijk moet men er eensgezind aan beginnen, in de volle overtuiging dat er ook oplossingen zijn aan te reiken, met het beoogde effect. Bij allerlei zaken kan best van tevoren al worden aangegeven dat ze zullen leiden tot nieuwe problemen en dito discussies. Kies derhalve alleen nu de aspecten die de meeste kans bieden, met allerlei prioriteiten.

Uiteraard is er sprake van een samenhang met wat studenten willen en op het oog hebben. Dat zal nog wel de grootste bottleneck gaan worden, vrezende we. In de medezeggenschapsraden zitten studenten, docenten en medewerkers, en daar moet alles ook aan de orde komen. Vervolgens komt het management over de schouders meekijken, en dan zal ook het financiële plaatje van stal worden gehaald.

- De studielasten voor studenten zijn te hoog, met als gevolg psychische druk en werkstress. Meer dan de helft van de studenten (51%) ervaart psychische klachten. Veel studenten ervaren eenzaamheid, prestatiedruk, stress en slaapproblemen. De coronacrisis heeft eraan bijgedragen dat meer studenten psychische klachten hebben.

Dat is dus het spiegelbeeld in de discussies van wat van belang is voor medewerkers (en laten we werkstress maar gewoon studiestress noemen).

Het is hierbij nog wel een vraag of als de corona-effecten niet meer zichtbaar zijn, er goed moet worden gekeken naar voorstellen die in een normale situatie effectief zijn. Het mag niet gaan om aanpassingen die nadrukkelijk passen bij wat nu speelt. Maar men kan zeker in het achterhoofd houden dat het beste zal zijn het hebben van een indeling die ook bestendig is tegen dit soort schokbewegingen en disrupties. Dat mag wel als een leereffect worden gezien.

Kansen - volgens het plan

- Flexibilisering onderwijs:
 - meer nadenken hoe een student zelf regie kan krijgen over eigen ontwikkeling en leerroute;
 - meer maatwerk voor studenten;
 - mobiliteit binnen en buiten de onderwijsinstelling;
 - inhoudelijk aanbod samen ontwikkelen en aanbieden.

Dat is een duidelijk ambitieuze formulering van een kans, met de vraag of dit wel zo direct kan worden gekoppeld aan deze pilot die zich richt op de doelstelling ervan nl. het gaan schuiven met de weken voor onderwijs (en onderzoek, in het wo) en dan ook nog specifiek op het terugbrengen van het aantal onderwijsweken.

Hetgeen hier staat zijn afgeleiden daarvan, hoewel het zonder meer belangrijke onderwerpen zijn voor het inrichten van het gehele stelsel. Maar zoiets als 'het inhoudelijk aanbod samen ontwikkelen' gaat veel verder dan het maken van een format voor een planning en een rooster.

Het risico van het noemen van deze 'kansen' is dat er teveel hooi op de diverse vorken wordt genomen en de plannen alle kanten gaan opwaaien. Men zal zich dienen te focussen, lijkt ons, op de doelstelling rond het slimmer inrichten van het studiejaar, als helder is wat de onderwijseenheden zijn en hoe deze in een rooster zijn onder te brengen.

- Digitalisering: waar liggen de kansen van de digitaliseringslag van afgelopen twee jaar?

Dat is zonder meer een aandachtspunt, voor het wo en het hbo. Het online-onderwijs en het gebruik van digitale onderwijseenheden (en delen ervan) vragen om een nadere doordenking. Maar dan moet ook breder worden gekeken naar de effecten, de kwaliteit van het aanbod, de macro-doelma-

tigheid, de vereiste voorzieningen, de wijze van tentamineren en zo zijn er nog wel veel meer zaken aan te dragen als het gaat om het digitaliseren van het onderwijs. Hoeveel fysieke contactmomenten blijven dan nog over, hoe werkt dit uit op het sociale karakter van ons onderwijs en hoe gaan de studenten hiermee om, als ze meer persoonlijke druk ervaren en alleen alle knelpunten onderweg moeten pareren? Ook dus hierbij moet worden voorkomen dat de pilot te breed wordt aangevlogen, omdat dit alles heeft te maken met de positie van de student en de docent in een door de overheid bekostigd systeem – en ook gecontroleerd door de NVAO op de kwaliteit.³

- De mogelijkheid om meer tijd en ruimte voor reflectie voor zowel docenten als studenten te hebben.

Ook hierbij dient nadrukkelijk te worden aangetekend dat eerst de vraag dient te worden gesteld of de activiteiten die daarbij horen vrijwillig dan wel verplicht zijn en of er dus sprake is van 'studietijd', dus van uren die behoren tot onderwijseenheden. Formele contactmomenten waarbij als het ware collectief van alles wordt gepland, die zouden minder moeten worden dan wel dat er een deel van de zelfstudie (nu soms wel erg ruim 'gepland') wordt gebruikt voor deze vormen van reflectie.

Uiteraard zitten deze momenten ook al in het pakket van mogelijkheden om als docenten met elkaar en met leidinggevendenden te sparren alsmede dit te doen met studenten, als mentor en studiebegeleider. Studenten kunnen bij elkaar terecht, in diverse groepen, en hebben de kans om met docenten te overleggen, al weten we dat het niet altijd eenvoudig is om iemand snel te pakken te krijgen. Maar men heeft het hier over 'meer', een andere manier om dat ook als zodanig te zeggen, dus dat men elkaar meer in de gaten mag houden.

- (Her)tentamens: zijn er nu veel. Kan goed zijn voor studenten maar kost veel tijd, en leidt vaak tot 'pogingen' i.p.v. serieuze voorbereiding.

Aantallen tentamens...

Dus nog niet te veel... maar zoals al eerder aangegeven, tentamens (herkansing is geen wettelijk begrip) zijn nu eenmaal gekoppeld aan onderwijseenheden die aantoonbaar dienen te worden beheerst. Daar zijn de tentamens voor, onontkoombaar. En ja, dan zijn er altijd discussies over de momenten: meteen na afloop van een eenheid of allemaal programmeren in een specifieke periode.

De constatering dat tentamens veel tijd kosten is in dit verband curieus. Ze moeten worden afgelegd en het is aan de student om te bezien hoe de voorbereiding plaatsvindt, binnen een eenheid voor het reguliere tentamen, en hoeveel tijd dat kost (en of het allemaal op het laatste moment gebeurt...).

De vraag die men met elkaar en samen met OCW mag gaan beantwoorden, is of een hertentamen valt onder de normale studielast, ook met de voorbereiding daarop, ook al omdat dit erg afhankelijk is van de student en de voortgang.

Het niet serieus meedoen aan een tentamen is echt een persoonlijke keuze. Als alle reguliere tentamens van de onderwijseenheden in een semester of studiejaar keurig in de studielast zijn opgenomen, is dat echt helemaal het geval. Natuurlijk, als een instelling stelt dat een bepaald tentamen onbeperkt kan worden afgelegd, en dan ook nog op allerlei momenten, is het niet meer dan logisch dat een student uitstelgedrag gaat vertonen. Die moet zich dan wel realiseren dat als het gokgedrag niet tot successen leidt, er in de volgende periode extra druk op het studeren komt te staan.

Dat heeft dan weer tot gevolg dat er wordt 'gestapeld' en 'gebezemd' met tentamens en ook nog wel in veel gevallen met het overdoen van onderwijseenheden (of dat bij het vervallen ervan een aangepaste eenheid dient te worden gevolgd).

³ En dan moeten we dit maar helemaal los zien van de huidige energiecrisis waarbij mogelijk veel instellingen hun gebouwen gaan sluiten op allerlei momenten, mogelijk ook voor delen van gebouwen. Maar ja, studenten willen dan misschien wel graag 's avonds de bibliotheek en andere voorzieningen gebruiken om de rekening thuis te kunnen drukken... Dus online onderwijs, prima, maar liever dan niet thuis volgen, maar ergens in een gebouw van de instelling (kunnen ze meteen met werkgroepjes aan de slag).

- Inmiddels is er een beweging op gang gekomen vanuit de Nederlandse universiteiten om het overvolle en te lange collegejaar op de agenda te zetten. Ook wordt gekeken of en hoe er meer hogescholen kunnen aanhaken, zodat het een gezamenlijke beweging binnen het hoger onderwijs kan worden, en bovenstaande kansen in beide sectoren aan bod kunnen komen.

Verder niets over te zeggen, want het zijn de universiteiten die zelf via de examencommissie de volle verantwoording hebben voor de invulling en de planning, dus de 'volheid' en de 'langdurigheid'. Dus het gaat om een roep om hulp vanuit de studenten en docenten.

Zoals al gemeld, kies dan maar een jaar van - zeg - 1680 minus 180 = 1500 klokuren en laat een studiepuntenpunt het inzetten van 25 klokuren inhouden. De pilot zal moeten aantonen of dezelfde kwaliteit kan worden geleverd of dat er dient te worden gesneden in de leeruitkomsten.

Maar dat zal de overheid niet toestaan, het verminderen van het aantal uren per studiejaar en toch hetzelfde budget uittrekken voor het hoger onderwijs. Het moet dus uit de lengte of de breedte, maar hoe, dat gaan we merken.

- De minister van OCW vindt het belangrijk om te werken aan een gezond en sterk fundament voor het stelsel van hoger onderwijs en wetenschap met meer rust en ruimte voor studenten, onderzoekers en docenten.

Prima, en dan weten we dus in 2027 of 2028 hoe dit allemaal gaat uitpakken d.w.z. dat er voorstellen op basis van de pilots worden gedaan. Maar nogmaals, het is niet duidelijk of de minister hiermee het stelsel wil gaan aanpassen en de instellingen gaat verplichten bepaalde scenario's voor de planning en vormgeving van een studiejaar te gaan gebruiken.

Het is al mooi dat in de komende jaren periodiek uitwisseling van ervaringen plaatsvindt, met de gelegenheid voor alle andere instellingen daarvan kennis te nemen. Dat wordt ook verderop in het document aangegeven. We nemen aan dat er een overkoepelende werkgroep komt die hiervoor gaat zorgen. Als er een prima idee naar boven komt, kan men meteen gaan bezien hoe het bruikbaar en inzetbaar is, in de breedte.

Aandachtspunten - in het plan

- Aanpassingen van collegejaar kunnen voor docenten aanvankelijk tot een hogere werkdruk leiden. Het vraagt o.a. om een didactische en inhoudelijke herziening van cursussen. Dergelijke majeure aanpassingen brengen vrijwel altijd (tijdelijke) onzekerheden en fricties met zich mee.

Klopt uiteraard, want daarom zijn managers vaak terughoudend bij het doorvoeren van veranderingen. De transitie met als gevolg het samenlopen van de oude en de nieuwe regelingen vraagt om extra inzet van alle betrokkenen. Maar ook studenten hebben te maken met die aanpassingen, zeker als ze vertraging hebben opgelopen.

- Eenzelfde onderwijsbelasting (1680 p/j) in een kortere periode samenballen kan juist tot een hogere werkdruk bij studenten leiden omdat bijvoorbeeld onderwijs en toetsing nog niet direct zijn herontworpen voor de nieuwe structuur.

Zie hier dus de mededeling dat men als overheid wil vasthouden aan de 1680 uren per jaar en tevens aan dezelfde hoeveelheid eenheden met 60 studiepunten⁴, dus aan hetzelfde niveau voor een opleiding en dus daarbij behorende leeruitkomsten (competenties, eindtermen, leerdoelen).

⁴ Er valt een hele lange discussie te voeren over het gebruik van 60 studiepunten, internationaal credits genoemd (en geen EC en al helemaal niet ECTS, ronduit vreemd om een systeem als eenheid te gebruiken). Het is aan elk land om die 60 punten te koppelen aan de jaarlijkse studielast en die kan lopen van 1200 tot misschien wel 1800 uren. Geen wonder dat er aldus verschillen optreden in weken met onderwijs en onderzoek e.d. Maar men blijft binnen de European Higher Education Area gewoon hardnekkig beweren: 'een credit is een credit', daarbij er dus vanuit gaande dat studenten in het ene land intelligenter zijn en sneller kunnen studeren dan in het andere land – als rechtvaardiging voor het over en weer accepteren van de behaalde credits. Dit moet ook in de pilots – die worden gebaseerd op internationaal vergelijkend onderzoek – worden meegenomen, anders vrezen we het ergste voor alle argumentatie.

Maar dan is de uitspraak over dat 'onderwijs en toetsing nog niet zijn aangepast aan en herontworpen bij de nieuwe structuur' des te opmerkelijker – tenzij het niet alleen gaat om een slimmer jaar maar ook slimmere studenten. Ook zal het gedrag van studenten dienen te worden aangepast, om de geboden ruimte in de tijd goed te kunnen benutten.

- Aandacht voor studentenwelzijn geldt in het bijzonder voor eerstejaarsstudenten. Zij moeten aan veel veranderende factoren wennen, zoals een nieuwe sociale omgeving, nieuwe studie en (mogelijk) een nieuwe stad. Een 'passende' start in het eerste jaar kan vooral bij deze groep studenten een verademing zijn.

Niemand kan daar ooit tegen zijn. Er zijn al diverse initiatieven ontwikkeld voor de 'eerste 100 dagen' en het meer begeleiden van nieuwe studenten. Maar als het allemaal nog meer dan nu past bij een behoorlijk heterogene groep, dan kunnen we de handen dichtknijpen.

Buitenlandse studenten en studiegedrag

Nog even over die doelgroep. We hebben meer en meer te maken met buitenlandse studenten, veel bij de Master maar ook bij de Bachelor (de Ad nog niet, maar dat komt wel). Hoe gaan we daar iets voor bedenken, als ze anders studeren, een andere aanpak kiezen en simpelweg belang hebben bij een studie die in nominale zin te doen is – en liefst zo kort mogelijk vanwege de kosten.

Kunnen de uitvoerders van de pilots dan ook niet meteen kijken naar dat studiegedrag, dus hoe die buitenlandse studenten met alles omgaan? Veel studenten werken op avonden en in weekends gewoon door en benutten in ieder geval de 40 uren per week die voor een studie staan, en zien de extra weken als een kans om snel alles te behalen.

- Docenten willen meer ruimte, maar vinden het vaak ook lastig om onderdelen van de inhoud van hun vakken te schrappen.

Schrappen van vakken dan maar...

Oei, wacht even. Die zagen we niet aankomen. Eigenlijk zegt OCW, want men stemt met dit alles in, dat er leeruitkomsten, delen van eenheden en misschien wel een gehele eenheid, dienen te worden geschrapt. Dat betekent dus dat er wel 1680 uren zijn, met 60 studiepunten, maar dat allerlei eenheden moeten worden gezien op het kunnen weglaten van leeruitkomsten die wellicht niet echt nodig zijn om een volwaardig diploma te kunnen verwerven – als al is vast te stellen wat onder 'volwaardig' moet en kan worden verstaan.

Dus niet minder onderwijs en onderzoek doen voor dezelfde aanstelling – en meer docenten aantrekken - maar minder ervan per eenheid aanbieden, dus uitdunnen en schrappen, en toch ervoor blijven zorgen dat de eenheid zinvol, relevant en met een civiel effect blijft staan.

Of zou de overheid hiermee aangeven dat docenten vaak zaken aanbieden bij een eenheid die min of meer als een hobby-achtige aanvulling kan worden gezien? Moeten ze zich maar tot de kern beperken? Natuurlijk, het is bekend dat bij universiteiten veel professoren geen rekening houden met een het aantal toegekende studiepunten en gewoon alles doen en opdragen wat zij nodig achten voor hun vak. Dat kan best prettig zijn, voor allerlei groepen studenten, maar het kan een doorn in het oog van een manager zijn - die vervolgens in de bekend matrixstructuur ook met lege handen staat als deze wenst tot correcties over te gaan.

- Minder onderwijsweken kan ertoe leiden dat studenten minder uren studeren op jaarbasis (intern onderzoek UvA).

Is dat een verrassing? Als ze minder onderwijs en onderzoek hoeven te doen, ook wetende dat ze in die weken een tandje bij moeten zetten, rekenen ze gewoon met weken – en vrije weken, en dus met het doen van andere zaken.

Even een vraag die eigenlijk al had moeten worden gesteld: Hebben studenten het absolute recht om zelf te bepalen wanneer ze een bijbaantje doen, op welke dagdelen? Ze zouden dan tegen een bepaalde planning voor de volgende periode kunnen zijn. Ook kunnen ze dan weigeren te komen als gedurende een periode het rooster wordt aangepast of als de docent aanvullende contactmomenten wil inplannen.

Dat kan bijvoorbeeld spelen bij het doen van een project, het schrijven van een verslag en zeker bij het afstuderen. Er kan een planning worden gemaakt waarmee de student het niet eens is en erop vertrouwd dat de opleiding gewoon zoekt naar alternatieven. Maar die leiden dan bijvoorbeeld tot overleggen in de vakanties of op andere momenten die niet altijd passen bij het reguliere rooster.

- Meer vrije onderwijsweken voor docenten in de zomer kan tot problemen leiden bij studenten voor het afronden van hun scriptie/eindopdracht.

Uiteraard. Maar is dit ook weer een vooruitgeschoven optie van de overheid nl. meer weken voor docenten onderwijsvrij maken? Prima. Maar laten de universiteiten dan aparte medewerkers aanstellen die alleen maar bij het afstuderen betrokken zijn, met een specialisatie. En het is toch niet zo dat alle medewerkers allemaal in dezelfde periodes vrij zijn van het begeleiden van studenten?

- Drieslag kwalificatie, socialisatie en personificatie blijvend verbinden, en niet uit elkaar halen (bijvoorbeeld persoonlijke ontwikkeling alleen in de zomer).

Men springt mooi van de hak op de tak als het gaat om dit soort uitdagingen. Maar we kunnen het hier alleen maar mee eens zijn, al weten we niet of 'personificatie' hetzelfde is als persoonlijke ontwikkeling. Wikipedia reikt ons het volgende aan: 'Personificatie is een vorm van beeldspraak waarbij dieren, levenloze dingen of abstracte begrippen worden voorgesteld als menselijke wezens. Dit stijlmiddel kan gebruikt worden om abstracte zaken concreet voor te stellen en zo een boodschap te verlevendigen. De winter strooit zijn eerste vlokken uit'.

- Facilitaire diensten: een andere manier van onderwijs(planning) kan wellicht leiden tot leegstand van gebouwen of overbezetting op piekmomenten en dit kost geld.

Geen opmerking bij te maken. Kwestie van goed spreiden dus.

- Terugbrengen van praktijken (bij bijvoorbeeld technische, biomedische en natuurwetenschappen) kan onwenselijk of onhaalbaar zijn.

Waarom zou een opleiding dit doen als in alle jaren reeds is gebleken dat die uren nodig zijn? Men zou wel gek zijn. Overigens zijn er andere onderwijsvormen die ook cruciaal kunnen zijn...

- Studenten zien hertentamens als hun recht. Moeilijk om daar iets aan te veranderen?

Recht op hertentamens...

Iedereen is het er over eens dat aan elke eenheid twee tentamens zitten vastgeklonken: Het reguliere tentamen en het hertentamen, in hetzelfde studiejaar. Maar zoals al eerder in dit stuk gemeld, de problemen doen zich voor als studenten ook het jaar daarop ongebreideld aan deze tentamens willen meedoen, eveneens met twee opties. Tevens kan een eenheid in de tussentijd veranderen en dan gebeurt dat eveneens voor de toetsing...

Het is dus goed om eens te bezien waar een eventueel recht aan kan worden ontleend. Studenten die het volledige collegegeld betalen mogen aan hun eigen programma van 60 punten meedoen, maar ook aan andere eenheden, als dat zo uitkomt. Dat betekent eigenlijk dat een student gewoon eenzelfde eenheid later nog een keer kan doen, inclusief de tentamens (wel even formeel inschrijven). In de OER kan de examencommissie uitzonderingen daarop maken, maar dan moet de onderbouwing ervan wel sluitend zijn.

Iets anders is dat een student geen recht heeft om zelf te bepalen wanneer een hertentamen (ook het opnieuw doen van een project, een stage, een opdracht) wordt afgenomen. Dat is erg vervelend bij vertraging en bepaalde herkansingen bijvoorbeeld pas weer voor januari staan gepland.

Er is dus geen sprake van moeilijkheden bij het veranderen eraan. Maar laat men het recht dat een student heeft nog eens goed beschrijven, in combinatie met wat een student 'koopt' door het betalen van het collegegeld. Wat zit er dus in de boodschappenmand?

- Het heroverwegen van de Nederlandse ECTS-norm (volgens welke 1 ECTS punt staat voor 28 studie-uren) geen onderdeel is van deze pilots, is dit wel een denkrichting die meegenomen zal worden in de verdere ontwikkeling en evaluatie van een slimmer collegejaar.

Ai, OCW, het is geen ECTS-norm (voluit: European Credit Transfer System-norm) want die gaat alleen maar uit van het hebben van 60 credits (onze studiepunten) per studiejaar. De omvang van dat jaar is niet internationaal afgesproken en dus ook niet het aantal uren per credit. Ook is nooit vastgelegd hoeveel procent van het studiejaar aan onderwijs en onderzoek dient te worden besteed. Dat kan 100% zijn, maar waarom niet ook 80%, met ruimte voor activiteiten die geen punten opleveren?

- Opzet collegejaar sluit niet aan bij structuur van po, vo, mbo. Mogelijk juist ook weer een kans om in die onderwijssectoren deze discussie ook te voeren om meer rust in het stelsel te brengen (daar ook meer onderwijsuren in vgl. met andere EU landen). Deze aandachtspunten zullen een belangrijke rol gaan spelen bij de verdere uitwerking (het ontwerp) van de pilots op de instellingen en onderdeel van gesprek zijn op zowel lokaal als landelijk niveau, bijvoorbeeld bij de bijeenkomsten en seminars die georganiseerd gaan worden. Het doel is ook om te bekijken hoe deze aandachtspunten opgevangen kunnen worden.

Klopt als een bus. Neem mee, waarom niet. Maar is er een sluitend onderzoek gedaan naar het aantal onderwijsuren in vergelijkbare landen – en dan kijkend naar wat er naast het onderwijs wordt gedaan, en hoe daarbij mogelijk wordt geselecteerd?

En ook dan maakt men nog andere keuzes. Zo start men in Vlaanderen formeel in de derde week van september, met de kans voor studenten om die eerste twee weken nog zaken in te halen, en herkansingen te doen – binnen het studiejaar dat dus doorloopt tot en met die tweede week in september. Maar ze hebben ook een veel flexibeler systeem dan wij hebben voor doorgaan met een volgend leerjaar, op basis van de dan behaalde resultaten. Eigenlijk lopen de studiejaar gewoon in elkaar over, ook met het behalen van studiepunten en zo.

Prima om bijeenkomsten en seminars te gaan houden. Daarvoor zal dus een werkgroep moeten zijn, landelijk.

Kortom, we gaan vol spanning afwachten wat er allemaal gebeurt en wordt voorgesteld.